

การพัฒนาการจัดการการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม
ของคณะสงฆ์จังหวัดจันทบุรี*

THE DEVELOPMENT OF PARIYATTIDHAMMA EDUCATION MANAGEMENT
DHAMMA DIVISION OF SANGHA ON CHANTHABURI PROVINCE

พระมหาถาวร ขนติวิไช

Phramaha Thaworn Khantivijjo

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author E-mail: neung1976@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1. วิเคราะห์สภาพทั่วไป 2. ศึกษากระบวนการ 3. นำเสนอการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ของคณะสงฆ์ จังหวัดจันทบุรี การวิจัยเป็นแบบผสมวิธี การวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้างกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 18 รูปหรือคน และการสนทนากลุ่มเฉพาะ 10 รูปหรือคน โดยใช้วิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา สรุปเป็นความเรียง และการวิจัยเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่าง คือ พระสงฆ์ จำนวน 273 รูป ค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.864 วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยสถิติพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า 1. สภาพทั่วไป พบว่า จุดแข็งและโอกาส มีการส่งเสริมการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง จุดอ่อนและอุปสรรค ในการเรียนการสอนยังล้าสมัยและขาดสื่อการสอนที่น่าสนใจ ผู้บวชเรียนลดลง 2. กระบวนการในการพัฒนา พบว่า ด้านการวางแผน มีการวางแผนตามวัตถุประสงค์ของสำนักเรียน ด้านการจัดองค์การ มีการกำหนดโครงสร้างและแบ่งหน้าที่การทำงาน ด้านการจัดบุคลากรปฏิบัติงาน การคัดเลือกและสรรหาบุคลากรให้เหมาะสมกับงาน ด้านการอำนวยการ ผู้บริหารมีการควบคุมกำกับดูแลการปฏิบัติงานของบุคลากร ด้านการประสานงาน มีการประสานงานทั้งภายในและภายนอกสำนักเรียน ด้านการรายงาน มีการสรุปผลการเรียนการสอน ด้านงบประมาณ ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและผู้มีจิตศรัทธา และเมื่อสำรวจความคิดเห็น พบว่า โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง 3. การพัฒนาการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม พบว่า ด้านหลักสูตร

ควรมีการปรับปรุงให้น่าสนใจ ด้านการจัดการเรียนการสอน จัดเนื้อหาและกิจกรรมให้สอดคล้องกับผู้เรียน ด้านสื่อการเรียนการสอน มีการใช้สื่อและนวัตกรรมทันสมัยกระตุ้นความสนใจผู้เรียน ด้านเทคนิคการสอน การจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ ด้านการวัดผลและประเมินผล การกำหนดขอบเขตและออกแบบการวัดและประเมินผล และเมื่อสำรวจความคิดเห็นพบว่า โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง

คำสำคัญ: การพัฒนา; พระปริยัติธรรม; แผนกธรรม

Abstract

This research article aims to 1. Analyze the general situation 2. Study the process 3. Present the development of the teaching of Dhamma in the Dhamma Department of the Sangha of Chanthaburi Province. The research is a mixed-methods research, consisting of qualitative and quantitative research. In the qualitative research, semi-structured interviews were used with 18 key informants or people and focus group discussions with 10 people or people, using descriptive content analysis techniques, summarized as essays. The quantitative research used a questionnaire with a sample group of 273 monks. The reliability of the whole questionnaire was 0.864. The quantitative data were analyzed using descriptive statistics, including frequency, percentage, mean, and standard deviation.

The research results found that: 1. General conditions in the development of teaching management, strengths and opportunities, continuous promotion of teaching and learning, weaknesses and obstacles, teaching and learning are still outdated and lack interesting teaching media, the number of monks has decreased. 2. The process of developing teaching and learning management, planning aspect, planning according to the objectives of the school, organization aspect, structure determination and division of work duties, personnel arrangement, selection and recruitment of personnel suitable for the work, administration aspect, administrators control and supervise the work of personnel, coordination aspect, coordination both inside and outside the school, reporting aspect, summarizing teaching and learning results, budget aspect, support from the government and devotees, and when surveying opinions, it was found that overall, it was at a moderate

level. 3. Development of teaching and learning of Buddhist scriptures, Dhamma department of the Sangha of Chanthaburi Province, in terms of the curriculum, should be improved to be more interesting, teaching and learning aspect, organizing content and activities to be consistent with learners, teaching media aspect, using modern media and innovation to stimulate learners' interest, teaching techniques, organizing activities to make learners the center of learning, measurement and evaluation aspect, defining the scope and designing measurement and evaluation aspect, and when surveying opinions, it was found that overall, it was at a moderate level.

Keywords: Development; Prapariyattham; Dhamma Department

บทนำ

การศึกษาเป็นการสร้างและเพิ่มพูนความรู้ และความคิดของบุคคลเพื่อให้สามารถปรับตัวได้ในสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิตของคนในสังคม สังคมจะพัฒนาได้มากเมื่อสมาชิกในสังคม มีความสามารถมาก สังคมจึงต้องส่งเสริมการศึกษาหาความรู้ของสมาชิก การศึกษาหาความรู้ ส่วนหนึ่งเป็นการกระทำโดยเสรีตามความสนใจใคร่รู้ของตัวบุคคลเอง และอีกส่วนหนึ่งเป็นการกำหนดให้โดยผู้ใหญ่สำหรับเยาวชนหรือโดยรัฐสำหรับประชาชน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553)

การศึกษาในทางพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ก็เช่นเดียวกัน นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การศึกษาของพระสงฆ์เป็นการจัดการศึกษาตามหลักสูตรพระปริยัติธรรม และการศึกษาอื่น ๆ อันสมควรแก่สมณะ การจัดการศึกษาของพระสงฆ์เรียกว่า การศาสนา ศึกษา มีวัตถุประสงค์เพื่อธำรงรักษาเนื้อหามหาสารหรือแก่นสารพระพุทธศาสนาไว้ ได้แก่ การเรียนนักธรรมและบาลี ซึ่งการศึกษาของสงฆ์ในปัจจุบัน เป็นไปตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ. 2540 พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2540 ปัจจุบันการจัดการศึกษาที่คณะสงฆ์จัดให้พระภิกษุสามเณรมี 4 ประเภท คือ 1. การศึกษาพระปริยัติ ธรรมแผนกธรรม 2. การศึกษาระยะปริยัติธรรมแผนกบาลี 3. การศึกษาระยะปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา และ 4. การศึกษาระดับอุดมศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ 2 แห่ง คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย (พระมหากาฬณีย์วิชัย วิจิตรตสนโต, 2549)

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม หรือที่เรียกกันว่า เป็นการศึกษาพระธรรมวินัยในภาษาไทยเพื่อให้ภิกษุสามเณรผู้เป็นกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนาสามารถศึกษาพระธรรมวินัยได้สะดวกและทั่วถึง (พระครูสุวรรณวรการ (พิมพ์ พุทธญาโณ), 2557) ตลอดจนเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างไกลออกไปซึ่งจะเป็นจุดมุ่งหมายที่สำคัญของการเผยแผ่ศาสนา ซึ่งจะยังผลให้เกิดความสงบเรียบร้อยภายในสังคมเกิด ความมั่นคงแห่งพระศาสนาและประเทศชาติโดยส่วนรวมต่อไป (พระครูอุทัยธรรมานุกูล (สามารถ อธิธัญญาโณ), 2559) การจัดการการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมโดยรวม ยังมีปัญหาและอุปสรรคที่รอการแก้ไขปรับปรุง วัดที่เปิดเป็นสำนักเรียนหรือสำนักศาสนศึกษาโดยทั่วไปขึ้นอยู่กับศักยภาพความสามารถเจ้าสำนักเรียนเป็นสำคัญหากเจ้าอาวาสมีความสามารถมีบารมีก็สามารถจัดการศึกษาให้เจริญเต็มโตได้ แต่ถ้าผู้บริหารหรือเจ้าอาวาสไม่มีความสามารถไม่มีบารมี คุณภาพการศึกษาพระปริยัติธรรมของสำนักเรียนหรือสำนักศาสนศึกษานั้นก็จะลดน้อยลง (พระครูสังฆรักษ์ปัญญาพล ปญญาพล และคณะ, 2560) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมทั่วทุกภาคต่างประสบปัญหาสำคัญ 5 ประการ ได้แก่ 1. จำนวนนักเรียนมีแนวโน้มลดลง 2. การจัดการศึกษาไม่เป็นระบบ 3. ครูผู้สอนขาดแรงจูงใจ 4. ขาดแคลนอุปกรณ์การเรียนการสอน และ 5. งบประมาณมีจำนวนไม่เพียงพอ (กรมการศาสนา, 2539)

คณะสงฆ์จังหวัดจันทบุรีมีพื้นที่ในเขตปกครองทั้งหมด 10 อำเภอ มีการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมเช่นเดียวกับพื้นที่อื่น ๆ ดังจะเห็นได้จากจำนวนสถิติผู้ขอเข้าสอบและสถิติการสอบผ่านของนักเรียนในแต่ละปีมีค่าเฉลี่ยที่น้อยมาก เป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นว่าการจัดการการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์จันทบุรีนั้น มีประเด็นปัญหาที่ต้องหาแนวทางในการแก้ไขเพื่อให้ประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และผลสัมฤทธิ์ในการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ของคณะสงฆ์จังหวัดจันทบุรี เพื่อหาแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดจันทบุรี และเพื่อเป็นข้อมูลสำหรับให้คณะสงฆ์ในพื้นที่อื่น ๆ สามารถนำไปปรับใช้เพื่อพัฒนาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมให้มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนดีขึ้น ตลอดจนทั้งเป็นการจรรโลงและสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงและวัฒนาอย่างยั่งยืนสืบต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของการจัดการการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ของคณะสงฆ์จังหวัดจันทบุรี
2. เพื่อศึกษากระบวนการในการจัดการการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ของคณะสงฆ์จังหวัดจันทบุรี
3. เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาการจัดการการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ของคณะสงฆ์จังหวัดจันทบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

เป็นการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Methods Research) คือ การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เพื่อให้ทราบข้อมูลมีความชัดเจนยิ่งขึ้น และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ด้วยการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยการลงพื้นที่ภาคสนาม

2. ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2.1 ประชากร ได้แก่ พระสงฆ์ สามเณร ที่ศึกษาในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ในจังหวัดจันทบุรี

2.2 กลุ่มตัวอย่าง จากสูตรการคำนวณของทาโร ยามาเน่ (Yamane, 1976) ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 273 รูป

2.3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ถูกเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Selection) ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านต่าง ๆ ได้แก่ กลุ่มพระสังฆาธิการฝ่ายปกครอง กลุ่มนักวิชาการทางด้านจัดการเชิงพุทธ กลุ่มนักจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม กลุ่มข้าราชการหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จำนวน 18 รูปหรือคน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 การวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ 1. แบบสัมภาษณ์ในการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ของคณะสงฆ์จังหวัดจันทบุรี เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งมีโครงสร้าง (Semi-Structured Interview Form) 2. แบบสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนและลึกซึ้ง ผู้วิจัยได้ดำเนินการสนทนากลุ่มเฉพาะร่วมกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยการสนทนานี้ถูกออกแบบให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของงานวิจัย เพื่อให้ได้คำตอบเชิงลึกและเหตุผลจากผู้เข้าร่วมกลุ่ม

3.2 การวิจัยเชิงปริมาณ ได้แก่ แบบสอบถาม (Questionnaire) ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นจากการศึกษาและทบทวนวรรณกรรม แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง กำหนดกรอบแนวคิดในการสร้างเครื่องมือการวิจัย โดยขอคำปรึกษาจากคณะกรรมการที่ปรึกษา วิชาชีพนิพนธ์ และนำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยต่อคณะกรรมการที่ปรึกษาวิชาชีพนิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข จำนวน 5 ท่าน เพื่อวิเคราะห์ความตรงเชิงเนื้อหา (Contents Validity) ได้ผลการหาค่า IOC (สุริย์ ศิริโภาคารภิมย์, 2556) มากกว่า 0.50 ขึ้นไป และนำเครื่องมือการวิจัยไปทดลองใช้กับประชากรนอกพื้นที่วิจัย จำนวน 30 ชุด เพื่อหาความเชื่อมั่นด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (α coefficient) ตามวิธีการของครอนบาค (Cronbach's Alpha coefficient) (Cronbach, 1974) ใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา ของความเชื่อมั่นแบบสอบถาม (Try out) ทั้งฉบับเท่ากับ 0.865

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพดังนี้ 1. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยมีขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้ 1. จัดเตรียมเครื่องมือ คือ แบบสัมภาษณ์ (In-Depth Interview Guide) 2. ติดต่อนัดหมายขอสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามวันเวลาให้ชัดเจน 3. ดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามวันเวลาที่ได้นัดหมายไว้ 4. ตรวจสอบความสมบูรณ์ครบถ้วนของผลการสัมภาษณ์แล้วนำไปวิเคราะห์ข้อมูล 2. การเก็บรวบรวมข้อมูลการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการสนทนากลุ่มเฉพาะ โดยมีขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้ 1. จัดเตรียมเอกสารประกอบการสนทนากลุ่มเฉพาะ 2. ทำการนัดหมายวัน เวลา และสถานที่ในการจัดกิจกรรมสนทนากลุ่มเฉพาะให้กับผู้ทรงคุณวุฒิ 3. ดำเนินการสนทนากลุ่มเฉพาะตามวัน เวลา และสถานที่ที่กำหนดไว้จนครบทุกประเด็น โดยขออนุญาตใช้วิธีการจดบันทึก และการบันทึกเสียงในการสนทนากลุ่มเฉพาะ 4. รวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ มาวิเคราะห์เนื้อหา และสรุปข้อความเขียนเป็นเชิงพรรณนา

4.2 การวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยดำเนินการจัดเก็บข้อมูลเชิงปริมาณตามขั้นตอนดังต่อไปนี้ 1. จัดเตรียมเครื่องมือตามจำนวนกลุ่มตัวอย่างโดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) ตามจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการแจกแบบสอบถาม 2. ผู้วิจัยติดต่อขอหนังสือนำส่งจาก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขออนุญาตและขอความร่วมมือถึง เจ้าคณะจังหวัดจันทบุรีเพื่อเข้าแจกแบบสอบถาม (Questionnaire) 3. นำส่งหนังสือขออนุญาตและขอความร่วมมือ เพื่อขอแจกแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 273 ชุด และดำเนินการแจกด้วยตนเองและรับกลับคืนด้วยตนเอง

ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ทั้งหมด 273 ชุด คิดเป็นร้อยละ 100 % ของจำนวนแบบสอบถามทั้งหมด 4. ตรวจสอบความสมบูรณ์ครบถ้วนของแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่รับกลับมา ก่อนนำไปวิเคราะห์ข้อมูลตามวิธีการทางสังคมศาสตร์

5. การวิเคราะห์ข้อมูล และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา โดยใช้วิธีการพรรณนา สรุปเป็นความเรียง สรุปเป็นความเรียง

5.2 การวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

ผลการวิจัย

1. สภาพทั่วไปในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดจันทบุรี จุดแข็งและโอกาส มีการส่งเสริมและพัฒนาการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมอย่างต่อเนื่อง โดยบุคลากรทางการศึกษามีความรู้และความสามารถในการสอนได้ดี นอกจากนี้ยังมีการจัดกิจกรรมบวชสามเณรภาคฤดูร้อน พร้อมส่งเสริมให้ผู้เข้าร่วมโครงการเรียนหลักสูตรนักเรียนควบคู่ไปด้วย อย่างไรก็ตาม จุดอ่อนและอุปสรรค ในการจัดการเรียนการสอนยังคงเป็นความล้าสมัย ไม่มีเทคนิคใหม่ ๆ ที่ช่วยเสริมความน่าสนใจ ส่วนหนึ่งจำนวนพระสงฆ์บวชใหม่ในแต่ละปีลดลงอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากความเจริญก้าวหน้าของการศึกษายุคใหม่

2. กระบวนการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดจันทบุรี ประกอบด้วยหลายด้าน ได้แก่ ด้านการมีการดำเนินการวางแผนที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และเป้าหมายของสำนักเรียนอย่างชัดเจน ด้านการจัดองค์การ มีการกำหนดโครงสร้างองค์กรที่ชัดเจน กำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบอย่างชัดเจน ด้านการจัดบุคลากร มีการจัดสรรบุคคลที่มีความรู้เข้ามาสอนอย่างเหมาะสม ด้านการฝ่ายบริหารมีการติดตามการเรียนการสอนและอำนวยความสะดวกให้กับผู้สอน ด้านการประสานงาน มีเครือข่ายต่าง ๆ สนับสนุนการเรียนการสอน ด้านการรายงาน มีการติดตามและจัดทำผลการเรียนของนักเรียนและสรุปเป็นรายงานให้เจ้าสำนัก และด้านงบประมาณ มีการจัดหางบประมาณในการสนับสนุนสำนักเรียนจากผู้มีจิตศรัทธาและงบประมาณจากภาครัฐส่วนหนึ่ง และเมื่อสำรวจความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับองค์ประกอบในการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=3.13$, $S.D.=0.765$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน

3. การพัฒนาการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ของคณะสงฆ์จังหวัดจันทบุรี ด้านหลักสูตร มีการพัฒนาปรับปรุงหลักสูตรและหนังสือนักระรมให้ทันสมัยและนำศึกษามากขึ้นด้านการจัดการเรียนการสอน มีการนำเทคนิคการสอนเข้ามาช่วยสร้างความสนใจให้กับนักเรียน โดยบูรณาการหลักวิชาการกับหลักธรรมเข้าด้วยกันด้านสื่อการเรียนการสอน มีการนำสื่อสารที่เกี่ยวกับบทเรียนมาสอนตามความเหมาะสมกับเนื้อหาเพื่อกระตุ้นความสนใจของนักเรียน ด้านเทคนิคการสอน ผู้สอนต้องปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงในยุคดิจิทัลที่ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้จากสื่อออนไลน์ในโลกยุคใหม่ และเมื่อสำรวจความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ของคณะสงฆ์จังหวัดจันทบุรี โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=3.11$, S.D.=0.748) พบว่า อยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน

อภิปรายผลการวิจัย

1. สภาพทั่วไปในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ของคณะสงฆ์จังหวัดจันทบุรี จุดแข็งและโอกาส มีการส่งเสริมและพัฒนาการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมอย่างต่อเนื่อง โดยบุคลากรทางการศึกษามีความรู้และความสามารถในการสอนได้ดี นอกจากนี้ยังมีการจัดกิจกรรมบวชสามเณรภาคฤดูร้อน พร้อมส่งเสริมให้ผู้เข้าร่วมโครงการเรียนหลักสูตรนักระรมควบคู่ไปด้วย อย่างไรก็ตาม จุดอ่อนและอุปสรรคในการจัดการเรียนการสอนยังคงเป็นความล้าสมัย ไม่มีเทคนิคใหม่ ๆ ที่ช่วยเสริมความน่าสนใจ ส่วนหนึ่งจำนวนพระสงฆ์บวชใหม่ในแต่ละปีลดลงอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากความเจริญก้าวหน้าของการศึกษามัธยมศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูวิสุทธิธรรมานุวัตร (สมเกียรติ วิสุทธิ) (2561) ได้วิจัยเรื่อง รูปแบบการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี ผลการวิจัยพบว่า จุดแข็ง ด้านหลักสูตร คือ เนื้อหาครอบคลุมหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา จุดอ่อน ภาษาที่ใช้ในหนังสือเป็นภาษาที่เข้าใจยากสำหรับคนทั่วไป ขาดความยืดหยุ่น โอกาส เป็นการจัดการศึกษาสำหรับพระภิกษุสามเณรที่เข้ามาบวชเรียนเป็นอีกทางเลือกหนึ่ง และสามารถให้ผู้เรียนนำความรู้ที่ได้จากหลักสูตรไปศึกษาต่อระดับที่สูงขึ้น อุปสรรค คือการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เจริญขึ้นจึงทำให้กุลบุตรสนใจเข้ามาบวชน้อย การขาดอุปกรณ์สนับสนุนในการสอน

2. กระบวนการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดจันทบุรี ประกอบด้วยหลายด้าน ได้แก่ ด้านการมีการดำเนินการวางแผนที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และเป้าหมายของสำนักเรียนอย่างชัดเจน ด้านการจัดองค์การ มีการกำหนดโครงสร้างองค์กรที่ชัดเจน กำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบอย่างชัดเจนด้านการ

จัดบุคลากร มีการจัดสรรบุคคลที่มีความรู้เข้ามาสอนอย่างเหมาะสม ด้านการ ฝายบริหาร มีการติดตามการเรียนการสอนและอำนวยความสะดวกให้กับผู้สอน ด้านการประสานงาน มีเครือข่ายต่าง ๆ สนับสนุนการเรียนการสอน ด้านการรายงาน มีการติดตามและจัดทำผลการเรียนของนักเรียนและสรุปเป็นรายงานให้เจ้าสำนัก และด้านงบประมาณ มีการจัดหางบประมาณในการสนับสนุนสำนักเรียนจากผู้มีจิตศรัทธาและงบสนับสนุนจากภาครัฐ ส่วนหนึ่ง และเมื่อสำรวจความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับองค์ประกอบในการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=3.13$, $S.D.=0.765$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาอำนาจ ปวทุฒโน (2557) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดการ การศึกษาพระปริยัติธรรม ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาอุปสรรคการจัดการเพื่อการบูรณาการที่ไม่ เหมาะสมกับการศึกษาพระปริยัติธรรมในปัจจุบันนี้สาเหตุสำคัญมาจากวิสัยทัศน์ไม่ชัดเจนพันธกิจไม่ เหมาะสมกระบวนการจัดการภายในสำนักเรียนไม่ชัดเจน เช่น การบริหารบุคคล (Man) การบริหารการเงิน (Money) การบริหารวัสดุ อุปกรณ์ (Materials) การจัดการ (Management) เป็นต้น การบูรณาการหลักพุทธธรรมสำหรับการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมตามหลักการจัดการ ประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์กร การบริหารบุคคล การอำนวยความสะดวก และการควบคุม

3. การพัฒนาการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ของคณะสงฆ์จังหวัดจันทบุรี ด้านหลักสูตร มีการพัฒนาปรับปรุงหลักสูตรและหนังสือนันทกรรมให้ทันสมัยและน่าศึกษามากขึ้นด้านการจัดการเรียนการสอน มีการนำเทคนิคการสอนเข้ามาช่วยสร้างความสนใจให้กับนักเรียน โดยบูรณาการหลักวิชาการกับหลักธรรมเข้าด้วยกันด้านสื่อการเรียนการสอน มีการนำสื่อสารที่เกี่ยวกับบทเรียนมาสอนตามความเหมาะสมกับเนื้อหาเพื่อกระตุ้นความสนใจของนักเรียน ด้านเทคนิคการสอน ผู้สอนต้องปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงในยุคดิจิทัล ที่ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้จากสื่อออนไลน์ในโลกยุคใหม่ และเมื่อสำรวจความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ของคณะสงฆ์จังหวัดจันทบุรี โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=3.11$, $S.D.=0.748$) พบว่า อยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูวิสุทธิธรรมานุวัตร (สมเกียรติ วิสุทธิโธ) (2561) ได้วิจัยเรื่อง รูปแบบการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี พบว่า 1. ด้านหลักสูตร การจัดเนื้อหาวิชาให้ร่วมสมัยสอดคล้องกับปัจจุบันเข้าใจง่าย 2. ด้านครูผู้สอน ส่งเสริมพัฒนาเทคนิควิธีการสอน สร้างขวัญกำลังใจแก่ครูผู้สอน 3. กระบวนการเรียนการสอน มีการสอนแบบการวิเคราะห์ แยกแยะตามเหตุตามปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนในการแก้ปัญหา ให้นักเรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้

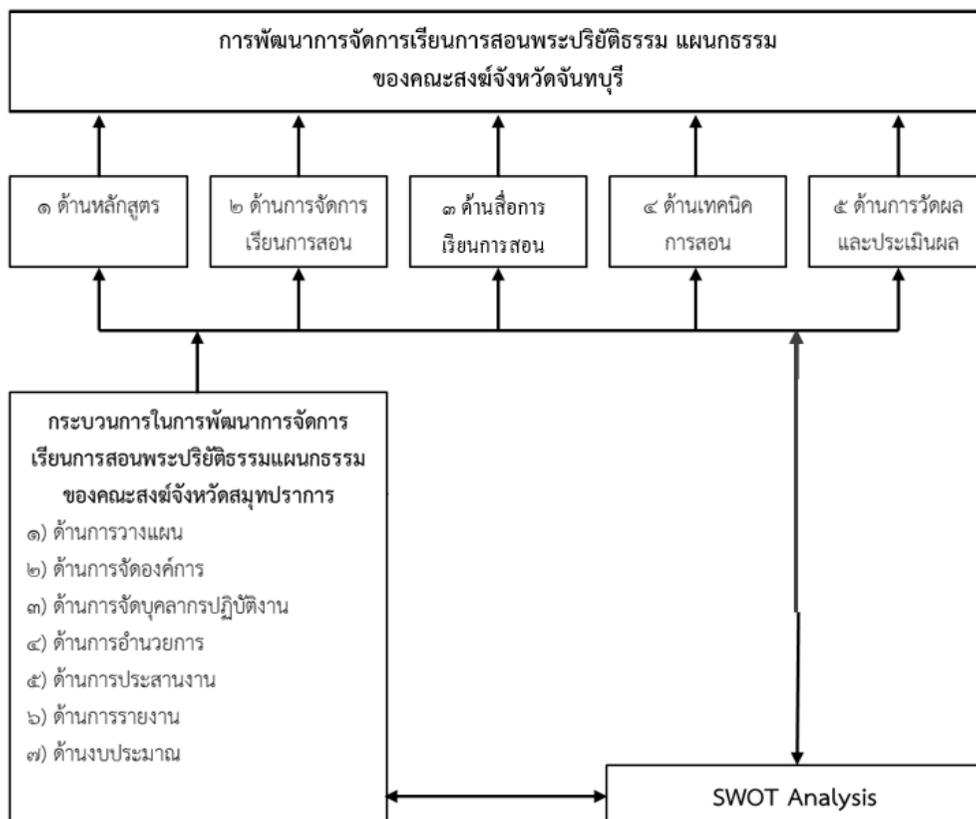
4. สื่ออุปกรณ์การสอน ส่งเสริมการผลิตสื่ออุปกรณ์การสอนที่ทันสมัยการใช้สื่อออนไลน์

5. วัดผลและประเมินผล การวัดผลโดยเน้นความเข้าใจและการประยุกต์ใช้ วัดผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนครอบคลุมทุกด้าน และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาอมรราช อมรเสวี (2561) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาแนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนของครูและนักเรียน สำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม 1. ด้านหลักสูตรการเรียนการสอน ครูสอนมีบทบาทเรียนทุกครั้งให้ความพร้อมก่อนเข้าสอน 2. ด้านการจัดการเรียนการสอน ควรมีการนำกิจกรรมต่าง ๆ เข้ามาช่วยในการเรียนให้มีหลากหลาย 3. ด้านสื่อการเรียนการสอน ควรมีการนำสื่อสารสนเทศใหม่ ๆ สอดแทรกเหตุการณ์ปัจจุบันมาช่วยสอน 4. ด้านการวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอน กำหนดหลักเกณฑ์ในการสอบและประเมินผลให้ง่ายเป็นไปตามมาตรฐานสากล และสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาวรพล วรพล (2562) ได้วิจัยเรื่อง แนวโน้มการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในประเทศไทย ผลการวิจัยพบว่า 1. ด้านหลักสูตร ควรเสริมบทเรียน รวมไปถึงการผสมผสานศาสตร์ความรู้ที่ทันสมัยเข้ามาประยุกต์ 2. ด้านการจัดการศึกษา จัดเป็นการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย 3. ด้านการเรียนการสอน มุ่งเน้นที่วิธีการหรือกระบวนการการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ 4. ด้านผู้สอน ขาดหลักจิตวิทยาในการสอน ผู้สอนขาดประสบการณ์ 5. ด้านผู้เรียน ความนิยมลดลงเมื่อเทียบกับสมัยอดีต ศึกษาเพื่อต้องการนำไปเทียบวุฒิการศึกษาประเภทอื่น 6. ด้านการวัดผลและการประเมินผล ควรมีข้อสอบประเภทปรนัย เพื่อให้ครอบคลุมองค์ความรู้ทั้งหมด

องค์ความรู้จากการวิจัย

จากการสังเคราะห์องค์ความรู้พบว่า การพัฒนาการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ของคณะสงฆ์จังหวัดจันทบุรี การนำเอากระบวนการ 6 ด้าน ได้แก่ 1. ด้านการวางแผน 2. ด้านการจัดองค์การ 3. ด้านการจัดบุคลากร 4. ด้านการอำนวยความสะดวก 5. ด้านการประสานงาน 6. ด้านการรายงาน 7. ด้านงบประมาณ มาบูรณาการให้เข้ากับการพัฒนาการจัดการเรียนการสอน 5 ด้าน ได้แก่ 1. ด้านหลักสูตร ในมีการปรับปรุงพัฒนาเนื้อหาและภาษาให้เข้าใจง่าย จัดให้มีการเรียนรู้ที่หลากหลาย 2. ด้านการจัดการเรียนการสอน ส่งเสริมให้ผู้สอนมีทักษะและเทคนิคการสอน การจัดถวายนิตยภัตเป็นขวัญและกำลังใจผู้สอน 3. ด้านสื่อการเรียนการสอน ส่งเสริมให้ผลิตสื่อการสอนที่ทันสมัยและเหมาะสม เปิดการเรียนรู้ของผู้เรียนจากสื่อออนไลน์ หรือ E-Learning 4. ด้านเทคนิคการสอน เน้นการสอนให้เข้าใจหลักธรรมพร้อมยกตัวอย่างประกอบเพื่อให้เข้าใจง่าย มีการจัดทัศนศึกษาเพิ่ม

ทักษะการเรียนรู้จากสถานที่จริง 5. ด้านการวัดผลและประเมินผล จัดให้มีการวัดความรู้ปีละ 2 ครั้ง มีการอบรมความรู้ก่อนสอบ ดังภาพที่ 1 ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. มหาเถรสมาคม ควรกำหนดนโยบายการเรียนนักรธรรมให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน จัดการเรียนการสอนสำหรับผู้บวชใหม่ได้เรียนหลักสูตรตามสมควร
2. มหาเถรสมาคม ควรกำหนดหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ของสำนักเรียนให้สอดคล้องกับการเรียนการสอนในยุคปัจจุบัน
3. มหาเถรสมาคมควรจัดการวัดและประเมินผลการเรียนการสอนปีละ 2 ครั้ง

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. ผู้บริหารหรือเจ้าสำนักเรียน อาจารย์ผู้สอน ต้องดำเนินการให้ผู้สอน เกิดแรงจูงใจให้เกิดจิตศรัทธาในการเรียนการสอน การสร้างทีมงานให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะสงฆ์
2. ผู้บริหารหรือเจ้าสำนักเรียน อาจารย์ผู้สอน ดำเนินการจัดซื้อจัดหาอุปกรณ์การเรียนการสอนให้ครบถ้วนและเพียงพอต่อจำนวนนักเรียน เช่น คอมพิวเตอร์ โปรเจ็กเตอร์ เป็นต้น
3. ผู้บริหารหรือเจ้าสำนักเรียน อาจารย์ผู้สอน จัดการเรียนการสอนทั้งเชิงรุกตามนโยบายการพัฒนาฯ ให้สอดคล้องตามรูปแบบโครงสร้างสำนักเรียน และแผนการศึกษาอย่างเป็นระบบและมีเป้าหมาย

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาเกี่ยวกับการบริหารจัดการสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ในเขตปกครองคณะสงฆ์อื่น ๆ
2. ควรศึกษาองค์ประกอบการบริหารจัดการสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ในเขตปกครองคณะสงฆ์อื่น ๆ
3. ควรศึกษาวิจัยเชิงลึกเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ในเขตปกครองคณะสงฆ์อื่น ๆ

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา. (2539). *คู่มือการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี*. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ.
- พระครูวิสุทธธีรธรรมานุวัตร (สมเกียรติ วิสุทโธ). (2561). *รูปแบบการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมจังหวัดชลบุรี* (ดุขฎิณีพนธ์พุทธศาสตร์ดุขฎิณีบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูสังฆรักษ์ปัญญาพล ปญญาโณ. และคณะ. (2560). การบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรมสู่ความเป็นเลิศ. *วารสารวิชาการ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 8(2), 91-104.
- พระครูสุวรรณวรการ (พิมพ์ พุทธญาโณ). (2557). *การพัฒนาการจัดการการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์ภาค 1* (ดุขฎิณีพนธ์พุทธศาสตร์ดุขฎิณีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระครูอุทัยธรรมานุกูล (สามารถ อธิปัญญาโณ). (2559). การศึกษาสงฆ์: พระปริยัติธรรมแผนกธรรม. *วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*, 3(3), 62-70.
- พระมหากาจารย์วิชัย วิจิตตสนโต. (2549). *สอบธรรมสนามหลวง*. กรุงเทพฯ: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- พระมหาวรพล วรพล. (2562). แนวโน้มการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในประเทศไทย. *วารสารสถาบันวิจัยญาณสังวร*, 10(1), 164.
- พระมหาอัมราช อมรเสวี. (2561). การศึกษาแนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนของครูและนักเรียนสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม กรุงเทพมหานคร. *วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*, 5(3), 199-200.
- พระมหาอำนาจ ปวพฒโน. (2557). *การพัฒนารูปแบบการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม* (ดุष्ฎีนิพนธ์พุทธศาสตร์ดุष्ฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2553). *แนวปฏิบัติการวัดและประเมินผล การเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551* (พิมพ์ครั้งที่ 2) กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- สุรีย์ ศิริโกการภิมย์. (2556). *การวิจัยทางการศึกษา*. ลพบุรี: ฝ่ายเอกสารการพิมพ์สถาบันราชภัฏเทพสตรี.
- Cronbach, L. J. (1974). *Essentials of Psychological Testing* (3rd ed.). New York: Harper & Row.
- Yamane, T. (1976). *Statistic: An Introductory Analysis* (3rd ed.). New York: Harper and Row.